

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «Επέκεινα» - Ψυχαναλυτική Πράξη

Ποταμιάνου Α. ‘ *On the function of the analyst*’ – «**Η λειτουργία του αναλυτή**»

Απόδοση: Έλενα Διέτη, Φιλολόγος
Σύμβουλος Ψυχικής Υγείας, M.Sc.

Εποπτεία: Σάββας Μπακιρτζόγλου, Κλινικός Ψυχολόγος - Ψυχαναλυτής

Βιογραφικό

Η Άννα Ποταμιάνου είναι διδάκτωρ της Φιλοσοφίας. Το κλινικό και θεωρητικό έργο της καλύπτει πολλούς τομείς της ψυχανάλυσης με ιδιαίτερη αιχμή στα θέματα των οριακών και των ψυχοσωματικών οργανώσεων, του τραύματος, των ταυτίσεων και της αισθητικής.

Είναι διδάσκουσα ψυχαναλύτρια της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισίων και της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας. Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως και του Ψυχοσωματικού Ινστιτούτου Παρισίων. Υπήρξε πρόεδρος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (1998-2002) και αντιπρόεδρος της Διεθνούς Ψυχοσωματικής Ενώσεως. Ίδρυσε, οργάνωσε και διηύθυνε το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών (1956-1968 και 1994-1998).

Έχει εκδώσει και συνεργαστεί στην έκδοση πολλών βιβλίων. Ενδεικτικοί τίτλοι:

(1988) Τα παιδιά της τρέλας

(1993) Ψυχική οικονομία και δυναμική στις οριακές καταστάσεις

(1999) Διαδικασίες επανάληψης και προσφορές του εγώ

(2003) Πέντε ψυχαναλυτές μιλούν για τη σχέση ψυχανάλυσης και ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας (συλλογικό)

- (2005) Το τραυματικό
- (2007) Μονοπάτια θανάτου, στίξεις και αντιστίξεις
- (2008) Τα εναντίον εαυτού
- (2011) Επί ξυρού ακμής
- (2011) Η έννοια του αρνητικού στην ψυχανάλυση (συλλογικό)
- (2012) Λόγος και πράξις στην ψυχανάλυση

Εισαγωγή

Σύμφωνα με την Άννα Ποταμιάνου μέσα στο αναλυτικό πλαίσιο το να ακούει κανείς και να κατανοεί τι λέει ο ασθενής αφορά σε πολύ περισσότερα από την εκτίμηση της οργάνωσης επιθυμιών και αμυνών και την κατασκευή και διατύπωση φαντασιώσεων. Αφορά και στην εκτίμηση των λειτουργιών που η ανάλυση και ο αναλυτής επιτελούν στον συγκεκριμένο χωροχρόνο για τον συγκεκριμένο ασθενή.

Στο κείμενο αυτό η συγγραφέας μιλάει για μια λειτουργία του αναλυτή πέραν των λειτουργιών της εμπειρέξεως (Bion) και του κρατήματος (Winnicott): εκείνη του «να αφήνει τον ασθενή να φύγει». Αφορμή αποτελεί ένα είδος ασθενών. Και ενώ ο τίτλος του άρθρου προμηνύει την περιγραφή της λειτουργίας αυτής του αναλυτή η Ποταμιάνου περισσότερο φαίνεται να αποπειράται μια στοιχειοθέτηση του είδους αυτών των ασθενών που φαίνεται να καλούν για αυτή τη λειτουργία του αναλυτή.

Οι ασθενείς

Αυτοί, λοιπόν, οι ασθενείς τείνουν να μοιράζονται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τα εξής χαρακτηριστικά:

- φαίνεται να έρχονται στην ανάλυση τη στιγμή εκείνη που η επανάληψη μιας αρχαϊκής εμπειρίας απαιτεί την ολοκλήρωση της διαδικασίας του αποχωρισμού που έχει μεν αρχίσει στο παρελθόν αλλά παραμένει ημιτελής, και την εγκαθίδρυση αυτονομίας. Το αίτημα για ανάλυση μπορεί να συμπίπτει με μια υπαρξιακή κρίση που οδηγεί τον ασθενή να αμφιβάλλει για την αυτονομία του ή μπορεί να είναι αποτέλεσμα κινήσεων όπως ο γάμος ή η αλλαγή καριέρας
- η απόφαση να ξεκινήσουν ανάλυση είναι αποτέλεσμα της ενεργής παρέμβασης κάποιου ο οποίος, ανεξαρτήτως του βιολογικού του φύλου, βιώνεται να φέρει γνώρισμα και των δύο γονέων (μητρικές λειτουργίες, αυθεντία, κ.λπ.)

- αν και η ανάλυση προϋποθέτει μια σχετική ωριμότητα στη λειτουργικότητα του εγώ σε αυτούς τους ασθενείς φαίνεται να χωλαίνουν οι διαδικασίες συμβολοποίησης. Η ψυχική τους ζωή εμφορείται από διχοτομήσεις, τάσεις να εκφορτίζουν την ένταση με περάσματα στην πράξη, και σωματοποιήσεις που παίρνουν τη μορφή σωματικών βλαβών ή ασθενειών
- ακόμα και μέσα στην ανάλυση υπάρχουν περίοδοι κατά τις οποίες περισσότερο εκδραματίζουν παρά μιλούν και που περνούν επανειλημμένα στην πράξη
- τείνουν να διχοτομούν ανάμεσα στην εργασία που κάνουν μέσα στις συνεδρίες και στη ζωή τους έξω από αυτές
- φαίνεται να βιώνουν βαθιά άγχη σχετικά με την εμπλοκή τους με την ανάλυση και τον αναλυτή που εκδηλώνονται με τη μορφή σθεναρής αντίστασης στη μεταβίβαση. Φοβούνται να αγαπήσουν. Φοβούνται να επιθυμήσουν
- όταν αποκτούν κάποια επίγνωση είτε την αρνούνται αμέσως είτε την εξαλείφουν κάνοντας χρήση προβολών ή έχοντας παρορμητική συμπεριφορά
- τείνουν να διακόπτουν τη θεραπεία όταν αναβιώνουν την παλιά σύγκρουση μεταξύ εξάρτησης και αυτονομίας. Η διακοπή είναι πρόωπη και με δική τους πρωτοβουλία και δεν προχωρούν σε βαθύτερη διερεύνηση των ζητημάτων τους

Ο αναλυτής

Οι ασθενείς αυτοί φαίνεται να επιδρούν πάνω στον αναλυτή με συγκεκριμένους τρόπους. Με αυτούς ο αναλυτής αναρωτιέται πιο έντονα απ' ό, τι με άλλους: Γιατί αυτός ο ασθενής αποφάσισε να ξεκινήσει ανάλυση αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή της ζωής του; Τι ρόλο παίζει αυτή η απόφαση στην ψυχική του οικονομία; Τι διατάραξε την προϋπάρχουσα ισορροπία και από μια παθητική απαντοχή των βασάνων του τώρα ζητά βοήθεια ενεργά;

Ο αναλυτής μπορεί να νιώθει ότι η παρατεταμένη εγγύτητα αποφεύγεται. Επίσης, λόγω της πρόωπης διακοπής της εργασίας τα αποτελέσματα της ανάλυσης έχουν να κάνουν με παρατηρήσιμες αλλαγές στη συμπεριφορά των ασθενών και τις συνέπειες αυτών. Τις συνέπειες αυτών, μάλιστα, ο αναλυτής δεν θα τις μάθει ποτέ. Έτσι δεν είναι ποτέ σε θέση να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των θεραπευτικών του προσπαθειών.

Οι αναλύσεις αυτές φαίνεται να επηρεάζουν την πορεία άλλων αναλύσεων που διενεργούνται συγχρονικά. Επηρεάζουν τον αναλυτή συναισθηματικά. Επηρεάζουν τα όνειρά του.

Η θεωρία

Η διαδικασία αποχωρισμού-εξατομίκευσης αποτελεί μια φάση σε κάποιες αναπτυξιακές θεωρίες. Κατά τη διάρκεια της φάσης αυτής το παιδί ενεργά διερευνά την ικανότητά του να δρα ανεξάρτητα από τη μητέρα του. Η Jacobson περιγράφει την ταλάντευση μεταξύ της επιθυμίας να κρατήσει τα αντικείμενα ως μέρη του εαυτού ή να ζει ως προεκτάσεις τους, και της επιθυμίας να γίνει σαν αυτά. Αυτό γίνεται μέσω επιλεκτικών ταυτίσεων βάσει του μηχανισμού της εσωτερίκευσης. Η εσωτερίκευση αποτελεί έναν συμβιβασμό μεταξύ της ανάγκης του παιδιού να επανακτήσει την κατάσταση εξάρτησης και της επιθυμίας του να χαλαρώσει τους συμβιωτικούς δεσμούς αναδιαμορφώνοντας τις δομές του εγώ.

Η διαδικασία αποχωρισμού-εξατομίκευσης δεν επιλύεται άπαξ αλλά επανέρχεται για επαναδιαπραγμάτευση. Εμποδίζεται δε όταν η μητέρα δίνει αντιφατικά και συγχυτικά μηνύματα ή όταν υπάρχει πλημμυρίδα ενορμήσεων τις οποίες το παιδικό ψυχικό όργανο δεν μπορεί να διαχειριστεί.

Η πράξη

Οι ασθενείς αυτοί, με τάσεις εξάρτησης και δυσκολίες στην εγκαθίδρυση αυτονομίας, ξεκινούν ανάλυση όταν κάτι συμβαίνει στη ζωή τους που τους φέρνει αντιμέτωπους με αυτά τα ζητήματα κατηγορηματικά. Όποια και να είναι η φύση του γεγονότος που απαιτεί την ολοκλήρωση της διαδικασίας του αποχωρισμού κινητοποιεί ενορμήσεις σεξουαλικές και επιθετικές, διακυβεύματα γενετήσια και προγενετήσια, και ταυτίσεις με πρωταρχικά αντικείμενα.

Υπάρχει, λοιπόν, ανάγκη ενός νέου αντικειμένου ικανού να έλξει και να περιέξει τις ενορμήσεις ενός αντικειμένου που θα προάξει την εγκαθίδρυση αυτονομίας και ταυτότητας. Ο ασθενής αρχίζει ανάλυση για να βρει στο πρόσωπο του αναλυτή το αντικείμενο που για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα θα χρησιμοποιεί ως ένα σύμβολο της πρωταρχικής σχέσης, ως ένα σύμβολο της επανένωσης μητέρας-παιδιού η οποία θα επιτρέψει τον τελικό αποχωρισμό.

Οι ασθενείς αυτοί φαίνεται να έρχονται στην ανάλυση για να πάρουν από τον αναλυτή μια ώθηση για να κινηθούν προς την αυτονομία αφού μόνοι τους κάνουν

μόνο διστακτικά βήματα, όπως το παιδί που αναζητά την επιβεβαίωση της μητέρας του πριν κινηθεί προς μια νέα δραστηριότητα. Όταν παίρνουν αυτό δεν προχωρούν άλλο στην ανάλυση αλλά φεύγουν.

Οι ασθενείς αυτοί δεν προχωρούν ποτέ πέραν της χειραγώγησης του αναλυτικού αντικειμένου. Δεν κάνουν πιο ολοκληρωμένες ταυτίσεις που θα επέτρεπαν την εσωτερίκευση της αναλυτικής διαδικασίας. Περιορίζονται σε απλές συνδιαλλαγές με τον αναλυτή που αναβιώνουν την παλιά σύγκρουση μεταξύ εξάρτησης και αυτονομίας. Στο πρόσωπο του ουδέτερου αναλυτή βρίσκουν ξανά το χαμένο αντικείμενο. Και το χαμένο αντικείμενο είναι διχοτομημένο· κακό γιατί το υποκείμενο πέφτει στην ανάγκη του και καλό γιατί δίνει ικανοποιήσεις χωρίς να απειλεί να ενσωματώσει το υποκείμενο.

Για την ανάλυση με αυτούς τους ασθενείς είναι σημαντικό η εργασία διαφοροποίησης και αποχωρισμού από το αντικείμενο να γίνεται χωρίς να υπεισέρχονται απειλές ευνουχισμού και μαζικές προβολές. Αυτό θα ευνοήσει τη συνέχεια της αναλυτικής εργασίας και θα καθορίσει τον τρόπο οργάνωσης των αμυνών σε σχέση με το άγχος αποχωρισμού. Επίσης, ο αναλυτής θα πρέπει να κατανοεί ότι η επιθυμία επανεγκαθίδρυσης της ένωσης με το αντικείμενο ποτέ δεν πεθαίνει αλλά επανεμφανίζεται με διάφορες μορφές.

Ο αναλυτής πρέπει να επιθυμεί την εξέλιξη της αναλυτικής εργασίας αλλά και να μπορεί να αποεπενδύει αυτή την επιθυμία. Η Ποταμιάνου συζητά το πως ο αναλυτής μπορεί να βιώνει και ο ίδιος τη σύγκρουση μεταξύ εξάρτησης και αυτονομίας. Ομολογεί ότι η ίδια είχε επανειλημμένως αμφιβολίες για την αξία των ερμηνειών της και για τη συνέχεια της ανάλυσης με αυτούς τους ασθενείς που τόσο πολύ διχοτομούν και περνούν στην πράξη.

Είναι πολύ σημαντικό για αυτούς τους ασθενείς να αισθάνονται ότι κάνουν όλη τη δουλειά μόνοι τους. Κάποιες φορές μπορεί να φαίνεται ότι ο αναλυτής αναλαμβάνει το ρόλο ενός γονέα που κατέστη ανίκανος έτσι ώστε το παιδί να μπορεί ελεύθερα να εργαστεί πάνω στη σύγκρουση εξάρτησης-αυτονομίας.

Χρησιμοποιώντας τα κεκτημένα της ανάλυσης οι ασθενείς αυτοί θα φύγουν από αυτή την αβάσταχτα εξαρτητική σχέση. Και ο αναλυτής θα μείνει να αναλάβει το πένθος, που δεν έχει γίνει αντικείμενο εργασίας μέσα στην ανάλυση, και θα πρέπει “να αφήσει τον ασθενή να φύγει”.

Βιβλιογραφία

Potamianou, A. (1978). How it can be used...(Function of analyst). *Revue française de psychanalyse*, 42, 111-122.